Zoetermeer, 4 april 2014

De prijs van snelheid

een onderzoek naar de financiële gevolgen van verkorting van de studieduur in het hbo

Zoetermeer, 4 april 2014

Inhoudsopgave

Samenvatting

Vraagstelling en werkwijze
Dit onderzoek gaat over de onderwijskosten en –inkomsten in relatie tot de studieduur in het hoger beroepsonderwijs (hbo). In december 2011 is een Hoofdlijnenakkoord afgesloten tussen het Ministerie van OCW en de HBO-raad. In dit akkoord is bepaald dat het ministerie met alle instellingen afzonderlijk prestatieafspraken maakt. Deze afspraken zijn gericht op het bevorderen van de kwaliteit van het hoger onderwijs, waaronder het verbeteren van rendement en verminderen van uitval. De verwachting is dat mede als gevolg van deze afspraken het rendement de komende jaren omhoog gaat en meer studenten binnen de daarvoor bestemde studietijd afstuderen. De vraag is welke financiële effecten een verkorting van de studieduur heeft

1B	*Welke invloed heeft de studieduur van studenten in het hbo op de kosten van de opleiding?*
2B	*Welke invloed heeft de studieduur van studenten in het hbo op de baten van de opleiding?*
3B	*Zijn in de antwoorden op 1B en 2B verschillen tussen opleidingenclusters(sectoren) en instellingen waar te nemen?*

Bij het beantwoorden van de onderzoeksvragen gaat het om het verschil tussen 'nominale studenten', die hun opleiding in de nominale studieduur afronden, en 'nominaal+ studenten' die hun opleiding voltooien in een langere periode dan de nominale studieduur. Om deze verschillen vast te stellen is een 'ceteris paribus'-strategie gehanteerd. Dat wil zeggen dat zo zuiver mogelijk de verschillen tussen nominale en nominaal+ studenten in kaart zijn gebracht, waarbij alle *andere factoren* (zoals ontwikkelingen in de tijd, kwaliteitsimpulsen e.d.) *zo veel mogelijk constant* gehouden zijn. Het uitsluiten van allerlei andere factoren die van invloed kunnen zijn vindt plaats door *binnen één opleiding zoals deze in 2011 is gerealiseerd te* kijken naar het verschil tussen de nominale en nominaal+ student. De gehanteerde definities van nominaal en nominaal+ zijn als volgt.

- *De nominale student hbo* is de student die binnen de nominale studieduur van vier jaar de studie afrondt met een bachelordiploma.
- *De nominaal+ student hbo* is de student die gedurende een langere dan de nominale periode van vier jaar in de bachelorfase verblijft, binnen één specifieke opleiding en instelling, alvorens het bachelordiploma te behalen.

Het onderzoek is beperkt tot fulltime studenten die in 2011 stonden ingeschreven op een bacheloropleiding die voor bekostiging in aanmerking komt. Parttime studenten, duale studenten, buitenlandse studenten en studenten die een andere dan bacheloropleiding volgen zijn niet meegerekend. De in 2011 fulltime ingeschreven studenten zijn gecategoriseerd in de groep studenten die de nominale studieduur nog niet hebben overschreden en zij die langer dan de nominale periode zijn ingeschreven. Wegens de noodzaak om externe factoren zoveel mogelijk te elimineren uit dit onderzoek is de studieduur beperkt tot de inschrijvingsduur op de *huidige* opleiding van de huidige instelling. De periode dat de student op

een andere opleiding of bij een andere onderwijsinstelling heeft doorgebracht (het 'switchen') is buiten beschouwing gebleven.

Resultaten

1. Invloed studieduur hbo op kosten

2. Invloed studieduur hbo op baten

Binnen de casussen variëren de extra kosten per extra jaar nominaal+ studeren van minimaal 2,3% tot maximaal 3,3% van de integrale kosten van de fulltime bachelor studie. De gemiddelde *extra kosten* per extra studiejaar zijn 2,8% van de integrale kosten.
De *extra baten* zijn voor ieder studiejaar van iedere nominaal+ student gelijk aan het collegegeld (€1699).
Doordat maar een gering aandeel van de in 2011 ingeschreven studenten zich in de nominaal+ periode bevindt (namelijk 7%), is het totaaleffect van het langer studeren op de gewogen gemiddelde opleidingskosten en -baten relatief gering. In het volgende overzicht is dit te zien. We hebben de kosten en baten bij alleen nominaal studenten op 100 gezet, en laten de verschillen zien wanneer nominaal+ studenten wel en niet worden meegerekend.

Tabel s1 Kosten en baten van in 2011 ingeschreven fulltime studenten bachelor exclusief en inclusief nominaal+ studenten

	Casus 1	Casus 2	Casus 3	Casus 4	Casus 5	gemiddeld
kosten						
kosten nominaal	100	100	100	100	100	100
kosten inclusief nominaal+	100,3	100,4	100,3	100,2	100,3	100,3
baten						
baten nominaal	100	100	100	100	100	100
baten inclusief nominaal+	100,6	101,0	100,6	100,4	100,9	100,7
verschil						
extra baten - extra kosten	0,3	0,7	0,3	0,3	0,6	0,4

Bron: Panteia op basis van DUO bekostigingsgegevens en informatie casussen

Als gevolg van nominaal+ studeren nemen zowel de kosten als de baten van de studies bachelor toe. Aan de batenzijde is deze toename sterker dan aan de lastenzijde. Als gevolg van nominaal+ studeren zijn de gemiddelde kosten van de onderzochte bacheloropleidingen 0,3% hoger dan nominaal en de baten zijn 0,7% hoger dan nominaal.
Naast deze financiële gevolgen zijn er ook mogelijke toekomstige negatieve financiële prikkels met betrekking tot de prestatiebekostiging wanneer afgesproken doelstellingen op het gebied van rendement en uitval niet worden behaald. Deze financiële prikkels zijn in dit onderzoek buiten beschouwing gelaten

Wanneer de nominaal+ studenten in de toekomst nominaal gaan studeren zullen de instellingen de extra inspanningen voor deze groep studenten binnen de nominale studieduur moeten uitvoeren. Dit impliceert een verhoging van de uitvoeringskosten binnen een korter tijdbestek, en een gelijktijdige verlaging van de inkomsten (0,3% hogere lasten en 0,7% lagere baten).

3. Verschillen tussen sectoren en instellingen

Voor de bepaling van de invloed van de studieduur op de kosten van alle hbo-sectoren is uitgegaan van de gemiddelde meerkosten in de casussen van 2,8% per jaar. Dit gemiddelde passen we toe omdat de bandbreedte in de casussen beperkt is (2,3 – 3,3%) en er bo-

vendien verschillen zijn tussen de twee casussen die uit dezelfde sector afkomstig zijn (wat erop lijkt te wijzen dat andere factoren dan sector de verschillen sterker verklaren). Tabel s2 geeft de resultaten voor de zeven hbo-sectoren.

Tabel s2 Kosten en baten van in 2011 ingeschreven fulltime studenten bachelor exclusief en inclusief nominaal+ studenten per sector

	kosten		baten	
	nominaal	incl. nominaal+	nominaal	incl. nominaal+
onderwijs	100	100,6	100	101,0
landbouw en nat omg	100	100,8	100	101,1
techniek	100	100,6	100	100,8
gezondheidszorg	100	100,3	100	100,4
economie	100	100,7	100	101,2
gedrag en mij	100	100,4	100	100,7
taal en cultuur (kunst)	100	100,2	100	100,2
totaal	100	100,6	100	100,8

Bron: Panteia op basis van DUO bekostigingsgegevens, jaarrekeningen instellingen en casussen

Omdat we de meerkosten en –baten per nominaal+ studiejaar constant houden (resp. 2,8% van het totaal en het wettelijk collegegeld) zijn alle verschillen die tabel s2 laat zien terug te voeren op een verschillend aandeel nominaal+ studenten: de grootste effecten van nominaal+ studenten zijn aan te treffen in de clusters met het grootste aandeel nominaal+ studenten. Dat zijn de clusters landbouw, techniek, onderwijs en economie. De kleinste effecten zijn waar te nemen in de sectoren kunst, gezondheidszorg en gedrag en maatschappij.

Als gevolg van nominaal+ studeren zijn de gemiddelde kosten van de bacheloropleidingen in het hbo 0,6% hoger dan nominaal en de baten zijn 0,8% hoger dan nominaal.

De extra baten als gevolg van nominaal+ studeren zijn dus gemiddeld hoger dan de extra kosten. Bij de sector kunst is dit verschil vrijwel afwezig, vanwege de hoge kosten van de kunstenopleidingen. Bij de sector economie is dit verschil relatief het grootst, vanwege een hoog aandeel nominaal+ studenten in 2011.

Ook op het niveau van de instelling kunnen de effecten van nominaal+ studeren variëren als gevolg van verschillende aandelen nominaal+ studenten. De bandbreedte is 0-1% aan de kostenzijde en 0,3-1,7% aan de batenzijde.

1 Inleiding en onderzoeksaanpak

1.1 Aanleiding voor het onderzoek

Het 'langstuderen' is een bekend fenomeen in het hoger onderwijs: de huidige studieduur is gemiddeld langer dan de tijd die voor een opleiding staat. Die nominale studieduur is voor hbo-bacheloropleidingen vier jaar. De mate waarin dit fenomeen voorkomt verschilt tussen soorten opleidingen en tussen instellingen.

In december 2011 is een Hoofdlijnenakkoord afgesloten tussen het Ministerie van OCW en de HBO-raad. In dit akkoord is bepaald dat het ministerie met alle instellingen afzonderlijk-prestatieafspraken maakt. Deze afspraken zijn gericht op het bevorderen van de kwaliteit van het hoger onderwijs, waaronder het verbeteren van rendement en verminderen van uitval. De verwachting is dat mede als gevolg van deze afspraken het rendement de komende jaren omhoog gaat en meer studenten binnen de daarvoor bestemde studietijd afstuderen.

Een vraag die hierbij kan bovenkomen is, welke financiële effecten een verkorting van de studieduur heeft. Er zijn immers allerlei denkbare gevolgen:

- Studenten die langer studeren brengen netto extra geld op voor de instelling, in de vorm van meer jaren collegegeld.
- Studenten die langer studeren maken langer gebruik van faciliteiten zoals studiebegeleiders, ICT en bibliotheek dus kosten de instellingen extra geld.
- Studenten die langer studeren plannen hun opleiding anders maar volgen dezelfde aantal vakken dus kosten de instelling niet wezenlijk meer geld.

Al deze effecten zijn, in combinatie, mogelijk. Om scherp te krijgen wat de effecten precies zijn is dit onderzoek naar de financiële consequenties van een verkorte studieduur gestart.

1.2 Doel en onderzoeksvragen

Het doel van het onderzoek is het verschaffen van *inzicht in de onderwijskosten en –inkomsten in relatie tot studieduur in het hoger onderwijs.* Binnen het onderzoek is onderscheid gemaakt naar hbo en wo. Over het wo is in een ander rapport verslag gedaan. Dit verslag gaat over het hbo. De volgende onderzoeksvragen staan centraal.

1B Welke invloed heeft de studieduur van studenten in het hbo op de kosten van de opleiding?

2B Welke invloed heeft de studieduur van studenten in het hbo op de baten van de opleiding?

3B Zijn in de antwoorden op 1B en 2B verschillen tussen opleidingenclusters(sectoren) en instellingen waar te nemen?

Bij het beantwoorden van de onderzoeksvragen 1B en 2B gaat het om het vaststellen van het verschil tussen 'nominale studenten', die hun opleiding in de nominale studieduur af-

ronden, en 'nominaal+ studenten' die hun opleiding voltooien in langer dan de nominale studieduur. Bij vraag 3B staan verschillen tussen opleidingenclusters centraal.

1.3 Ceteris paribus strategie

In het onderzoek hanteren we een 'ceteris paribus'-strategie. Dat wil zeggen: we proberen zo zuiver mogelijk de verschillen tussen nominale en nominaal+ studenten in kaart te brengen, waarbij alle *andere factoren* (zoals ontwikkelingen in de tijd, kwaliteitsimpulsen e.d.) *zo veel mogelijk constant* gehouden worden. Het uitsluiten van allerlei andere factoren die van invloed kunnen zijn vindt plaats door *binnen één opleiding zoals deze in 2011 is gerealiseerd* te kijken naar het verschil tussen de nominale en de nominaal+ student. Door deze twee te vergelijken zijn de extra kosten of baten van een nominaal+ student te berekenen.

1.4 Operationalisering van begrippen

Om een zuivere vergelijking te kunnen maken tussen de nominale student en de nominaal+ student gaan wij bij dit onderzoek uit van een werkdefinitie, waarin zowel het gebruik van onderwijsvoorzieningen als de tijdsperiode waarbinnen dit plaatsvindt is verdisconteerd. Voor de werkdefinitie van de nominale student gaan wij uit van alle onderwijsvoorzieningen die binnen de nominale tijdsduur zijn gerealiseerd.

De nominale student hbo is de student die binnen de nominale studieduur van vier jaar de studie afrondt met een bachelor diploma. Gedurende deze vier jaren heeft de nominale student alle examens behaald en eventuele herexamens gedaan. Extra studiebegeleiding die nodig is gebleken om zwak presterende studenten binnen de nominale periode af te laten studeren behoren eveneens tot de reguliere kosten van een nominale studieperiode.

Voor de werkdefinitie van de kosten van de nominaal+ student gaan wij uit van de nominale studieduur, vermeerderd met alle extra onderwijsvoorzieningen, herkansingen of begeleiding die plaatsvinden in de jaren die volgen op de nominale studieduur.

De *nominaal+ student hbo* is de student die gedurende een langere dan de nominale periode van vier jaar in de bachelorfase verblijft binnen één specifieke opleiding alvorens het diploma bachelor te behalen.

Nogmaals ceteris paribus uitgangspunt
Het ceteris paribus uitgangspunt brengt met zich mee dat bij het bepalen van de gerealiseerde studieduur van de student uitsluitend de periode wordt meegerekend dat de student ingeschreven is geweest op één van de binnen de casussen geselecteerde opleidingen binnen de geselecteerde onderwijsinstelling. Dit uitgangspunt brengt met zich mee dat studievertragingen die de student heeft opgelopen voordat hij/zij zich voor het eerst heeft ingeschreven op de onderwijsinstelling en studierichting van de geselecteerde casus niet meetellen bij de bepaling van de nominale en nominaal+ studieduur. Volgens de gegevens van duo is bij de geselecteerde casussen van de instellingen bij 5% tot 25% van de ingeschre-

ven studenten sprake van een vertraging van één tot twee jaar in een andere studierichting of op een andere onderwijsinstelling. De studieduur en de daarmee samenhangende kosten die de student heeft doorgebracht buiten de geselecteerde onderwijsinstelling en opleiding telt niet mee bij de bepaling van de nominale dan wel nominaal+ student. Dit onderzoek geeft dus nadrukkelijk geen inzicht in de gevolgen van het switchen van opleiding door studenten.

1.5 De aanpak van het onderzoek

Overwegingen bij de aanpak
Er is geen bekostiging per opleiding, en instellingen mogen zelf bepalen welk deel van de inkomsten aan welke opleidingen wordt besteed, en welk deel aan onderzoek wordt besteed. Op instellingsniveau bestaan wel gegevens over inkomsten en uitgaven, maar niet op opleidingsniveau. Daarom hebben we gekozen voor een onderzoeksopzet waarin we gedetailleerde gegevens verzamelen via casusstudies op het niveau van *opleidingen*. Op dit niveau zijn de verschillen tussen nominale en nominaal+ studenten gedetailleerd gemeten.

Macroanalyse
Via de macroanalyse ontstaat inzicht op het aandeel nominaal+ studenten binnen de populatie van fulltime bachelorstudenten op het hbo naar sector. Om dit macrobeeld te construeren is gebruik gemaakt van het 1cijferbestand dat in beheer is bij DUO. Er is een selectie gemaakt van alle studenten die in 2011 fulltime zijn ingeschreven in het hbo. Van deze studenten zijn voor tien jaren voorafgaand aan de huidige opleiding de historische data over hun onderwijscarrière toegevoegd.
Voor de bepaling van de baten en kosten van de opleidingen op macroniveau is gebruik gemaakt van de jaarrekeningen van de instellingen en van de bekostigingsgegevens van DUO.

Casussen
In overleg met de begeleidingscommissie (waarin onder meer de Vereniging Hogescholen en enkele individuele hogescholen zijn vertegenwoordigd, naast de ministeries van OCW, EZ en Financiën) zijn vijf casussen van opleidingen in het hbo geselecteerd[1]. Belangrijke selectiecriteria daarbij zijn geweest dat het opleidingen met een relatief groot aantal deelnemers betreft en dat de spreiding tussen sectoren optimaal is. Zodoende kan met een relatief klein aantal opleidingen een beeld ontstaan voor het gehele hbo, zeker als de uitkomsten uit verschillende sectoren dezelfde kant op wijzen. Besloten is om de volgende opleidingen tot onderwerp van studie te maken:

- Croho opleidingencode 34397 Biologie en medisch laboratoriumonderzoek (casus 1)
- Croho opleidingencode 34402 Commerciële economie (casus 2)
- Croho opleidingencode 34808 Leraar basisonderwijs (casus 3)
- Croho opleidingencode 34616 Maatschappelijk werk en dienstverlening (casus4)
- Croho opleidingencode 34421 Technische bedrijfskunde (casus 5)

[1] Aanvankelijk waren dit zes opleidingen, één heeft zich in de loop van het onderzoek teruggetrokken.

In overleg met de begeleidingscommissie is besloten welke instelling benaderd zou gaan worden voor welke casus. Nadat de colleges van bestuur waren ingelicht over het onderzoek zijn de voorbereidende analyses van de curricula gestart. Met behulp van openbaar toegankelijke bronnen over de opbouw van de curricula is een eerste analyse gemaakt van de structuur en vormgeving van de opleiding. Dit leidde tot een overzicht van studieonderdelen, gehanteerde werkvormen, contacttijd en personeelsinzet per studiejaar.
De tweede stap in de casusstudies bestond uit het voeren van een gesprek met de studiecoördinator en met de controller van de instelling. Aan de studiecoördinator is gevraagd om inzicht te verschaffen in de aard en omvang van studievertraging en het studieverloop binnen de opleiding. Aan de controller is gevraagd hulpmiddelen aan te reiken om vanuit de curricula tot een kostencalculatie van de opleiding te komen. Op basis van de interviews en aanvullende gegevens over het studieverloop en de kosten van de opleiding is een casusverslag gemaakt dat ter verificatie is geretourneerd naar de instellingen.

1.6 De kostencalculatie

De kosten van de nominale student binnen de casus
Het berekenen van de kosten van de nominale student vindt plaats aan de hand van het in 2011/12 gerealiseerde curriculum. Uitgangspunt is de kostencalculatie die de instelling zelf heeft gehanteerd bij het opstellen van de begroting van dat jaar. Het aantal gerealiseerde docenturen per studieonderdeel is gehanteerd als basis bij het berekenen van de kosten per studieonderdeel. Wanneer de instelling de kosten van de casus zelf heeft becijferd is uitgegaan van de cijferopstelling van de instelling.

De kosten van de nominaal+ student binnen de casus
Voor het bepalen van de kosten van de nominaal+ student zijn wij uitgegaan van hetzelfde curriculum als bij de nominale student. Vervolgens hebben wij in overleg met de onderwijsinstelling het aantal studenten vastgesteld waarvan gebleken is dat zij eerder vertraging hebben opgelopen (ijkpunt studiejaar 2011/12). Bij het vaststellen van de reden van vertraging onderscheiden wij twee hoofdredenen:

- De vertraging is ontstaan omdat de student niet heeft deelgenomen aan een studieonderdeel dan wel het afsluitende examen / tentamen daarvan. Deze reden van vertraging kan leiden tot een langere studieduur en daarmee tot een extra jaar collegegeldverplichtingen van de zijde van de student. Voor de onderwijsinstelling brengt deze vorm van vertraging in principe geen extra kosten met zich mee. De instelling biedt immers hetzelfde onderwijsaanbod aan, maar spreidt de kosten ervan over een langere periode.
- De vertraging is ontstaan omdat de student, die wel deelnam aan het studieonderdeel is gezakt voor het tentamen en voor de herkansing. Ook deze reden van vertraging kan leiden tot een langere studieduur en daarmee tot een extra jaar collegegeldverplichtingen van de zijde van de student. Voor de onderwijsinstelling brengt deze vorm van vertraging alleen extra kosten met zich mee wanneer de vertraagde student meer voorzieningen gebruikt dan het reguliere vierjarige onderwijsaanbod met de daarbij behorende tentamens en herkansingen. Het reguliere aanbod wordt gerekend tot de kosten van de normale bedrijfsvoering. Alleen het extra aanbod (bijvoorbeeld extra begeleiding bij stage of scriptie, het gebruiken van meer herkansingen dan gemiddeld of het doubleren van een onderwijsdeel) wordt gerekend tot extra kosten voor de instelling. Om de vertraagde student na bijvoorbeeld twee keer zakken alsnog zijn diploma te laten behalen zal de in-

stelling een extra aanbod moeten doen. Waaruit dit extra aanbod precies bestaat is in overleg met de studiecoördinatoren uit de casussen vastgesteld.

Het totaal van de meerkosten van de nominaal+ student binnen de casussen wordt berekend door de som van alle opgetreden meerkosten te delen door het aantal studenten, waarbij zich één of meer van de kostenverhogende studievertragingen hebben voorgedaan.

Omdat de nominaal+ student dezelfde studieonderdelen volgt als de nominale student en dezelfde examen en begeleidingskansen krijgt, zijn de basiskosten van de totale studie voor de nominale student gelijk aan die van de nominaal+ student. Voor de nominaal+ student worden deze basiskosten vermeerderd met de extra kosten die uitsluitend betrekking hebben op het verlengen van de studieduur wegens andere redenen dan uitstel van de studieverplichtingen.

De kosten van opleidingen buiten de casus

Om naast de casussen ook inzicht te krijgen in de situatie rond nominaal+ studeren binnen de gehele hbo sector, hebben wij via de macroanalyse ook de andere opleidingen betrokken bij het onderzoek. Om de kosten van de opleidingen die geen onderwerp zijn van de casusstudie te ramen is uitgegaan van de baten/kosten verhouding in de rekeningen 2011 van de instellingen. Daarbij is verondersteld dat de baten/kostenverhouding voor elke door de instelling aangeboden opleiding gelijk is.

De baten van de opleidingen

Bij het bepalen van de baten van opleidingen binnen de casussen is de informatie van de instelling leidend. De baten van de overige fulltime bacheloropleidingen hbo zijn geraamd met behulp van informatie van DUO. De baten per opleiding bestaan uit twee elementen:

- Voor een fulltime opleiding van de bekostigde nominale student ontvangt de instelling een bijdrage van het Rijk (in 2011 was dat gemiddeld € 6.197 per student hbo). Tot de bijdrage van het Rijk is alleen de reguliere onderwijsbekostiging gerekend. Het betreft de som van de studentgebonden financiering, en de onderwijsopslag. De middelen voor ontwerp en ontwikkeling zijn buiten beschouwing gelaten. In 2011 is de maximale bekostigingsduur gelijk aan de nominale studieduur. Daarnaast ontvangen instellingen een bedrag dat gelijk is aan een jaar bekostiging voor elke student die zijn of haar diploma behaalt (outputbekostiging).

Voor een fulltime opleiding ontvangt de instelling gedurende alle inschrijvingsjaren collegegeld van de student (in 2011 was dat € 1.686 per student). Het collegegeld voor nominale studenten is in 2011 gelijk aan dat van de nominaal+ studenten.

In het rapport zijn de kosten in relatieve eenheden weergegeven. Dat is gebeurd omdat er grote verschillen in kostencalculatie tussen de instellingen zijn, en omdat het hier gaat om een theoretische constructie van een student die zijn volledige opleiding doorloopt op één opleiding binnen één hogeschool. Om de casussen zo zuiver mogelijk te vergelijken, en omdat het *verschil tussen nominaal en nominaal*+ de kern van het onderzoek vormt, is gekozen voor procentuele vergelijkingen.

2 De resultaten

2.1 Inleiding

Dit hoofdstuk presenteert de resultaten van het onderzoek. In paragraaf 2.2 zijn de achtergronden van de opleidingen waar het om gaat geschetst. Daarna volgen drie paragrafen over het verloop van de fulltime bachelorstudie. Achtereenvolgens komen aan bod: het ongediplomeerd vertrek (par. 2.3), de studieduur (2.4) en het studierendement (2.5). De laatste paragrafen 2.6 en 2.7 behandelen achtereenvolgens de kosten en de baten van nominale en nominaal+ studenten en de verschillen tussen opleidingsclusters en instellingen.

2.2 Achtergronden van de opleidingen

Het onderwerp van dit onderzoek is de studieduur van de studenten die deelnemen aan een fulltime bacheloropleiding in het hbo. Per 1 oktober 2011 zijn dat ongeveer 350 duizend studenten. Het aantal fulltime bachelorstudenten hbo nam in de periode 2007-2011 toe. In 2011 is het aantal studenten 16% hoger dan in 2007 (tabel 2.1).

Tabel 2.1 Aantal fulltime bachelorstudenten hbo per 1 oktober (aantal x 1.000)

sector	2007	2008	2009	2010	2011	2011/2007
onderwijs	43,0	41,7	42,3	42,5	41,6	0,97
landbouw en natuurlijke omgeving	6,9	6,9	7,3	7,6	7,9	1,15
techniek	52,3	53,3	56,3	58,3	60,8	1,16
gezondheidszorg	26,7	28,5	29,6	31,5	33,0	1,24
economie	116,1	120,5	128,0	132,7	137,7	1,19
gedrag en maatschappij	40,9	42,7	46,5	49,9	52,5	1,28
taal en cultuur (kunst)	14,0	14,4	14,9	14,8	14,7	1,05
sectoroverstijgend	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	
Totaal	299,8	308,0	325,0	337,4	348,4	1,16

Bron: DUO

De sector economie trekt de meeste studenten aan, gevolgd door de sectoren techniek, gedrag en maatschappij en ten slotte onderwijs. Wegens de omvangrijkheid van deze sectoren is binnen deze sectoren gezocht naar de casussen voor deze studie.

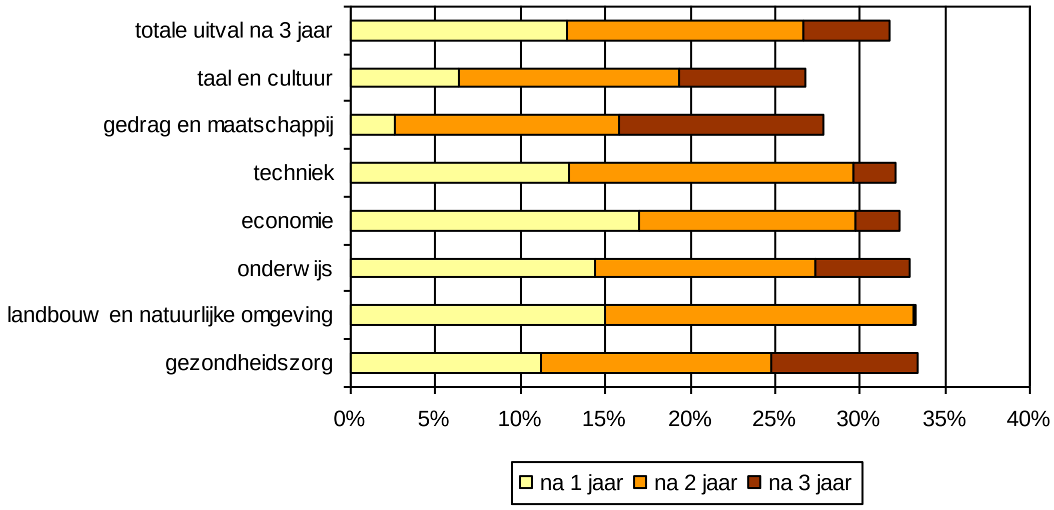
2.3 Studieresultaten

Uitval gehele hbo

Uit de kenmerken van de in het studiejaar 2011/2012 ingeschreven studenten is af te leiden hoeveel studenten er in de loop van de vierjarige bachelorperiode de studie zonder diploma heeft beëindigd en welk deel de huidige studie onafgebroken op dezelfde instelling nog volgt. Van alle studenten die een fulltime opleiding in het hbo is gestart haakt 32% in de loop van de bachelorperiode af en 68% zal op termijn een diploma behalen van de hui-

dige opleiding binnen de huidige instelling. Door de bank genomen beëindigt 13% van de studenten na het eerste jaar de studie, nog eens 13% doet dat in het tweede jaar en de resterende 6% haakt af in de loop van het derde jaar. Bij de studies economie, onderwijs en landbouw vindt een hoger dan gemiddelde uitval plaats na het eerste studiejaar. Bij studies op het vlak van gezondheidszorg, gedrag en maatschappij en taal en cultuur (kunst) is de uitval meer geconcentreerd in de loop van het derde jaar.

Figuur 2.2 Percentage studenten dat de studie in het studiejaar 2011/2012 zonder diploma heeft beëindigd naar aantal jaren inschrijving en sector

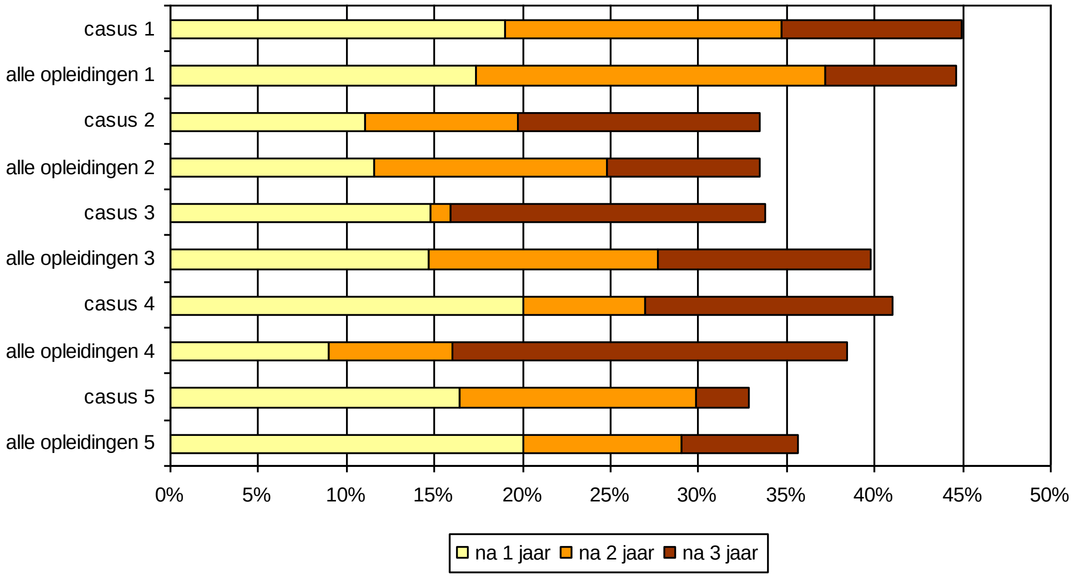
Bron: DUO, 1cijferbestand

In dit onderzoek is niet gekeken naar de bestemming van de studenten nadat ze zijn gestopt. Studenten die bijvoorbeeld in 2010 zijn gestopt met de ene studie en zich in 2011 hebben ingeschreven in een andere studie zijn gerekend tot eerstejaars studenten. In de beleidsgerichte studies nr. 142[1] is gesignaleerd dat veel van uitvallers in het eerste jaar hbo het onderwijs waarschijnlijk definitief de rug toekeert.

De uitval van de opleidingen die geselecteerd zijn voor de casussen varieert van 33% tot 45%. De uitvalpercentages van de geselecteerde casussen 1, 2, 4 en 5 zijn vergelijkbaar met die van soortgelijke opleidingen bij andere hbo-instellingen. Het uitvalpercentage van casus 3 is iets lager dan dat van overeenkomstige opleidingen bij andere hbo-instellingen.

[1] Anja van den broek e.a., (2013) Ministerie van OCW, Beleidsgerichte studies hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek, nr 142, De relatie tussen beleidsmaatregelen, studiekeuze en studiegedrag, Researchned Nijmegen

Figuur 2.3 Percentage studenten dat de studie in het studiejaar 2011/2012 zonder diploma heeft beëindigd naar aantal jaren inschrijving op het moment van vertrek (de vijf geselecteerde opleidingen en de casussen met dezelfde opleiding)

Bron: DUO , 1cijferbestand

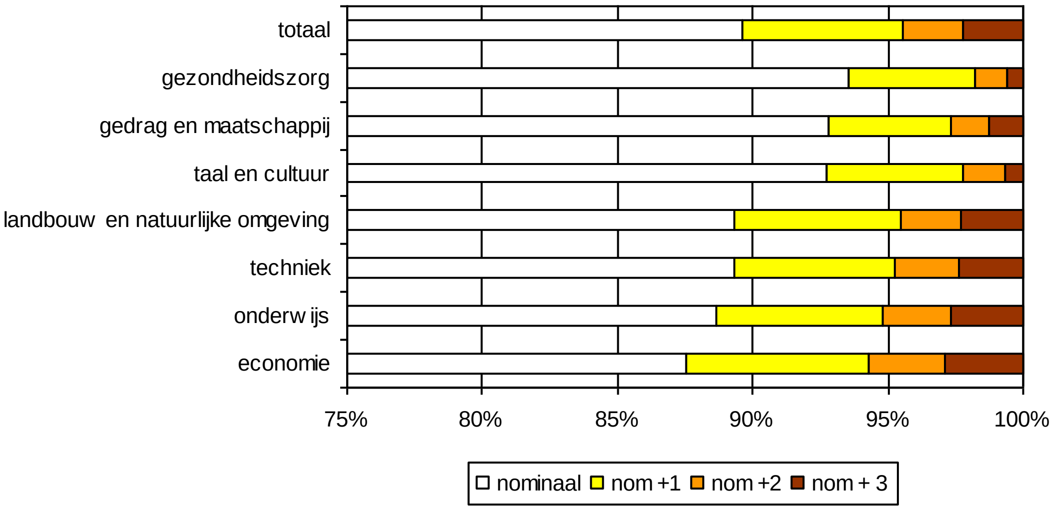
Uitval casussen
Volgens de gesprekspartners van de casusopleidingen beëindigen studenten vooral in het eerste jaar van de opleiding voortijdig de studie. Sommige studiecoördinatoren zeggen dat jongeren die de opleiding waarschijnlijk niet zullen afronden al in het eerste jaar te herkennen zijn. Ze lijken wat minder gemotiveerd of getalenteerd te zijn. In één van de casussen is juist aangegeven, dat de uitval vooral plaatsvindt in het derde studiejaar. In het derde studiejaar vindt meestal de stage plaats. Studenten worden dan voor het eerst geconfronteerd met de beroepspraktijk en dat valt wel eens tegen. De signalen van de studiecoördinatoren worden gereflecteerd in de gegevens van DUO (figuur 2.2. en 2.3). Ook bij vergelijkbare en landelijke opleidingen zijn twee typen uitval te herkennen: bij de ene opleiding vindt de uitval sterker plaats in het eerste studiejaar en bij de andere juist in het derde studiejaar.

2.4 De studieduur

Studieduur huidige instelling en studierichting
Om vast te kunnen stellen hoeveel fulltime studenten hbo tot de groep nominale dan wel de groep nominaal+ studenten behoren, gaan wij uit van het aantal jaren dat de student fulltime ingeschreven is geweest op de huidige onderwijsinstelling met als hoofdinschrijving de studie in 2011. Volgens de registratie van DUO zijn er dat jaar ongeveer 350 duizend fulltime bachelorstudenten ingeschreven op het hbo. Van deze studenten behoort 90% tot de groep nominaal en 10% behoort tot de groep nominaal+ student. Het percentage nominaal+ studenten in de sector economie is iets hoger dan gemiddeld (12%). Bij opleidingen

op het vlak van taal en cultuur (kunst), gedrag en maatschappij en gezondheidszorg is het aandeel nominaal+ studenten lager dan gemiddeld (6% tot 7%).

Figuur 2.4 Fulltime ingeschreven bachelorstudenten hbo naar sector en inschrijvingsjaren; 2011

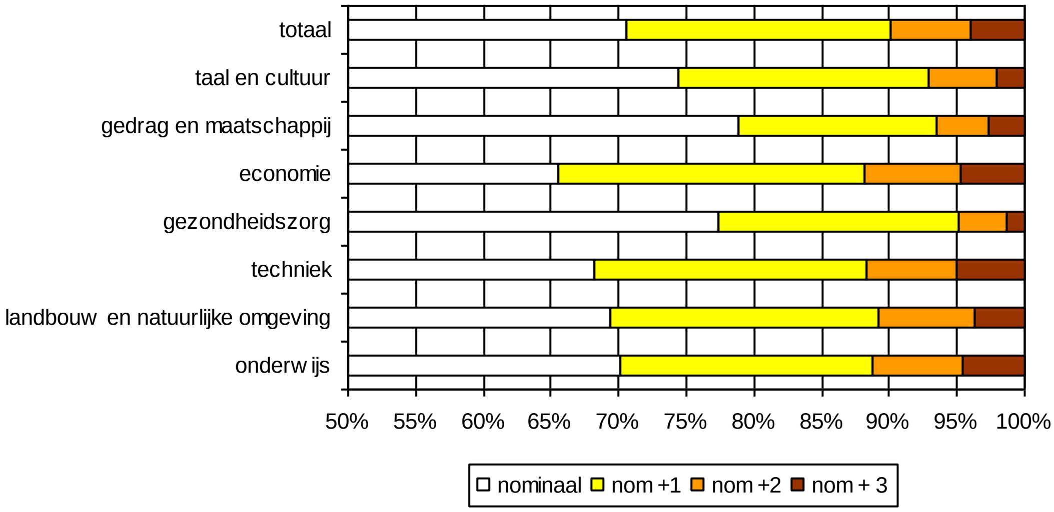

Bron: DUO, 1cijferbestand 2011

Studieduur van gediplomeerden

Omdat er binnen de instellingen waar de casussen zijn uitgevoerd verschillend wordt gedacht over de wijze waarop studieduur het best gedefinieerd kan worden, hanteren wij voor deze studie een definitie, die met behulp van het 1cijferbestand voor alle hbo-opleidingen op dezelfde manier gemaakt kan worden. Wij gaan uit van het aantal personen dat in 2011 een bachelor diploma heeft gehaald en bezien van deze groep hoe lang zij er over hebben gedaan om dit resultaat te bereiken. In de volgende figuur 2.5 is per sector te zien welk percentage van de gediplomeerde uitstroom uit de fulltime bacheloropleiding hbo het diploma binnen de nominale periode van vier jaren heeft gehaald. Voor alle gediplomeerden samen is dat 72%. Bij de sector economie lukt het een geringer aandeel om het diploma binnen de nominale duur te behalen (66%) en bij de sector gedrag en maatschappij (78%) zijn dat er wat meer dan gemiddeld.

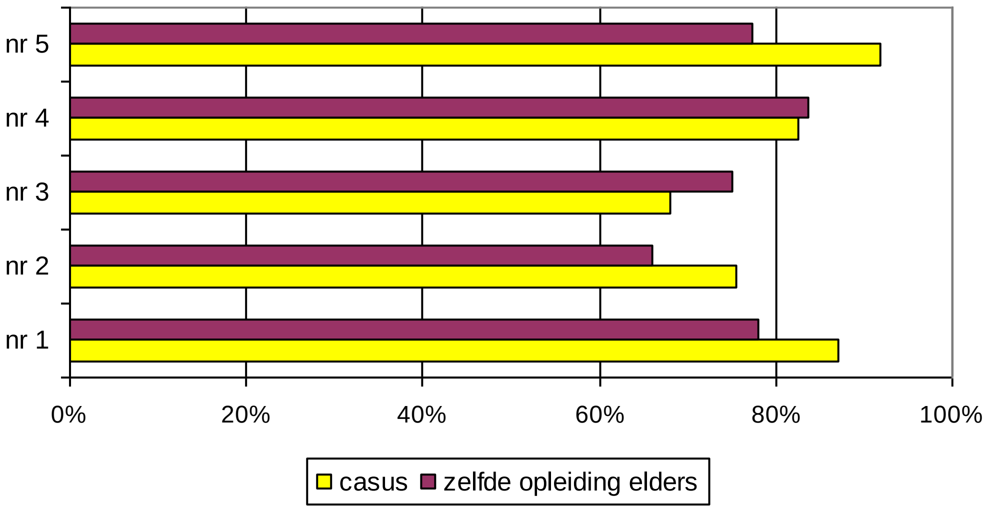
Figuur 2.5 Studieduur van studenten die in 2011 het diploma bachelor hebben gehaald

Bron: DUO 1cijferbestand

De studieresultaten, uitgedrukt in percentage gediplomeerden dat het diploma binnen de nominale tijdsduur heeft behaald is in de onderzochte casussen 1, 2, en 5 positiever dan dezelfde opleiding op één van de andere hbo-instellingen. De studieresultaten van de casussen 3 en 4 zijn ongeveer vergelijkbaar met dezelfde opleidingen in andere instellingen. Door de bank genomen is de gemiddelde studieduur binnen de onderzochte casussen iets gunstiger dan landelijk gemiddeld.

Figuur 2.6 Percentage studenten van de casusopleidingen dat het diploma bachelor heeft gehaald binnen de nominale studieduur

Bron: DUO 1cijferbestand

In onderstaande tabel is een vergelijking getroffen tussen onderwijssectoren voor wat betreft het diplomarendement, waarbij rekening is gehouden met tussentijdse uitval. De eerste rij uit de tabel toont dat per 100 ingestroomde studenten de uitval 33% bedraagt, en dat 47% van de oorspronkelijk ingestroomde studenten het diploma binnen de nominale studieduur heeft verworven; 13% nominaal+1; 4% nominaal+2; 3% nominaal+3.

Tabel 2.7 Diplomarendement per onderwijs sector 2011, uitgedrukt in percentages van de oorspronkelijke instroom

Sector	Instroom	uitval	diploma N	diploma N +1	diploma N+2	diploma N+3
onderwijs	100	33	47	13	4	3
landbouw en natuurlijke omgeving	100	34	46	13	5	2
techniek	100	33	46	14	4	4
gezondheidszorg	100	34	51	12	2	1
economie	100	33	44	15	5	3
gedrag en maatschappij	100	23	61	11	2	3
taal en cultuur (kunst)	100	22	58	14	4	2
totaal	100	32	48	14	4	3

Studierendement

Aan de verbetering van het studierendement is door de meeste instellingen ruimschoots aandacht besteed, al varieert dit in de concrete maatregelen die worden getroffen. Dit kan variëren van een strengere selectie aan de poort, of het vaker aanbieden van examenmomenten in enig jaar, tot het intensiever begeleiden van studenten die al in een vroeg stadium van de studie vertraging oplopen. De ervaring van de instellingsvertegenwoordigers die we hebben gesproken, leert namelijk dat een eenmaal opgelopen vertraging vaak moeilijk is in te halen gedurende het vervolg van de opleiding. Een vaker terugkerend patroon is dat studenten niet binnen de nominale studieduur afstuderen, omdat nog een of meerdere – vaak zogenaamde struikelvakken, uit eerdere opleidingsjaren 'openstaan'. Een belangrijk deel van deze studenten slaagt er vervolgens wel in vrij snel na verloop van de nominale studieduur de opleiding af te ronden. Deze groep van studenten brengt geen noemenswaardige extra last voor de opleidingsinstelling mee.

Desondanks verrichten instellingen al tijdens de nominale studietijd veelal extra –dan regulier geplande- inspanningen om de groep vertraagde studenten zo beperkt mogelijk te houden. Het betreffen extra inspanningen die aan het begin van en tijdens de hoofdfase gericht zijn op de groep van vertragende studenten; dit ter voorkoming van studievertraging in een latere fase. Voorbeelden zijn het oprichten van 'vertragers klasjes', hoorcolleges die worden ingeruild voor individuele sessies van docent en student of het intensiveren van de contacttijd via werkgroepen. In de opzet van dit onderzoek is besloten om de kosten die gericht zijn op het verbeteren van het studierendement niet toe te rekenen aan de extra kosten die samenhangen met nominaal+ studeren. Dit type activiteiten is gerekend tot de normale bedrijfsvoering.

Een deel van de extra inspanningen hangt samen met het aanbieden van een gedifferentieerd aanbod dat is afgestemd op verschillende deelpopulaties van studenten. Om een brede

toegankelijkheid van de opleiding te waarborgen is het propedeuseonderwijsprogramma vaak gericht op een gedifferentieerde instroom vanuit verschillende vooropleiding niveaus (mbo, havo en vwo). Deze groepen worden vervolgens voorzien van een speciaal voor hen afgestemd instroomprogramma. In de propedeuse wordt vervolgens op grond van de behaalde studiepunten een studieadvies gegeven. Indien aan het eind van het eerste jaar van inschrijving de propedeuse nog niet is behaald volgt een afwijzend bindend studieadvies.

2.5 Kosten

Studiekosten nominale student

Voor de bepaling van de studiekosten is uitgegaan van de kosten, zoals begroot en gerealiseerd in 2011. Wij beperken ons tot de kosten, behorend bij het curriculum, dat van toepassing is voor de onverkorte fulltime opleiding in het studiejaar 2011/’12.

In de volgende tabel 2.8 zijn de verdeling van de kosten van de casusopleidingen per studiejaar gegeven. Het betreft de kosten, zoals gerealiseerd in 2011. De kostenaandelen per studiejaar zijn voor de vijf casussen (fulltime studievariant) percentueel weergegeven. Het totaal van de kosten is voor elke opleiding gesteld op 100%.

Tabel 2.8 Geraamde kosten per fulltime nominale student in 2011, uitgedrukt in percentages van de kosten van de vierjarige fulltime opleiding bachelor per casus

	Casus 1	Casus 2	Casus 3	Casus 4	Casus 5	gemiddeld
studiejaar 1	27%	28%	29%	36%	30%	30%
studiejaar 2	25%	27%	28%	27%	28%	27%
studiejaar 3	34%	21%	19%	20%	17%	22%
studiejaar 4	14%	24%	24%	18%	25%	21%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Bron: casusstudies

Het aandeel van de geraamde kosten per studiejaar ten opzichte van het totaal van de integrale opleidingskosten per student, verschilt per studiejaar. In bovenstaande tabel is dit voor de vijf onderzochte casussen weergegeven. Gemiddeld ligt de zwaarte in kostentermen in de eerste twee studiejaren. In de laatste twee studiejaren zijn de kosten verhoudingsgewijs lager als gevolg van een lagere personele inzet gedurende deze jaren. Dit hangt samen met stages buiten de school, en met de afstudeeropdracht, die een grote mate van zelfwerkzaamheid van de student vergt.

Er doen zich wel verschillen voor in de kostenopbouw per studiejaar tussen de opleidingen. Zo ligt het zwaartepunt van de kosten in casus 1 in het derde studiejaar, en bedraagt in casus 4 het kostenaandeel van het vierde studiejaar –in tegenstelling tot de overige casussen- slechts de helft van het kostendeel in het eerste studiejaar. De overige casussen tonen een wat evenwichtiger verdeling van de kostenaandelen per studiejaar.

Meerkosten nominaal+ studenten

Binnen de casussen is nagegaan welke meerkosten er in 2011 zijn gemaakt voor studenten die dat jaar langer dan de nominale periode de studie hebben gevolgd. Denk daarbij aan

kosten die verband houden met extra examineringen, (meer intensieve) individuele begeleiding van vertragers, waaronder hoorcolleges die worden ingeruild voor individuele sessies van docent en student of het intensiveren van de contacttijd via werkgroepen. Daarbij is onderscheid gemaakt naar studenten die één, twee of drie jaar langer dan nominaal de onderzochte opleiding hebben gevolgd. Deze meerkosten bedragen gemiddeld 2,8% van de totale kosten van vierjarige opleiding per extra studiejaar. De meerkosten zijn niet voor elke casus gelijk. Ze variëren van minimaal 2,3% tot maximaal 3,3% per onderzochte casus.

Wanneer de meerkosten worden opgeteld bij de integrale kosten van de opleiding ontstaat zicht op de totale opleidingskosten van studenten die één, twee of drie jaar langer over hun studie doen dan nominaal. In het volgende overzicht is voor de groep nominale en de groepen nominaal+ studenten afgebeeld wat de totale kosten van de volledige fulltime opleiding zijn nadat alle meerkosten zijn verwerkt.

Tabel 2.9 Integrale kosten van de fulltime bachelorstudie hbo per casus naar studieduur, uitgedrukt in percentages van nominaal

studieduur	Casus 1	Casus 2	Casus 3	Casus 4	Casus 5	gemiddeld
nominaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
nominaal+1	102,9	103,4	102,3	102,7	103,5	103,0
nominaal+2	105,5	106,4	104,5	105,0	106,8	105,7
nominaal+ 3	108,4	109,5	106,8	107,2	110,0	108,4
meerkosten nominaal+ per jaar	2,9%	3,1%	2,3%	2,4%	3,3%	2,8%

Bron: Casusstudies

De gevolgen van de gerealiseerde meerkosten voor de nominaal+ studenten voor de instelling is vanzelfsprekend afhankelijk van het aandeel studenten dat langer over de studie doet. Wanneer dat er maar weinig zijn zal het effect van nominaal+ studeren op de totale kosten van de opleiding gering zijn en wanneer dat er veel zijn, zal dat effect groter zijn. Van alle in 2011 ingeschreven studenten is 7% van de studenten in de casussen nominaal+ student. Dit percentage varieert van minimaal 5% tot maximaal 9% (tabel 2.10).

Tabel 2.10 Ingeschreven studenten naar studieduur in 2011

studieduur	Casus 1	Casus 2	Casus 3	Casus 4	Casus 5	gemiddeld
nominaal	94%	91%	92%	95%	95%	93%
nominaal+1	3%	5%	5%	4%	4%	4%
nominaal+2	1%	3%	1%	1%	1%	2%
nominaal+ 3	2%	2%	2%	0%	0%	1%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Bron: Casusstudies

Het grootste deel van de nominaal+ studenten is één jaar langer bezig dan nominaal (4% gemiddeld). Het aandeel dat er 2 jaar langer over doet is kleiner (2%) en drie jaar langer studeren dan nominaal komt nog minder voor (gemiddeld 1%).

Doordat maar een bescheiden aandeel van de ingeschreven studenten zich in de nominaal+ periode bevindt is ook het effect van het langer studeren op de gewogen gemiddelde oplei-

dingskosten gering. In de volgende tabel 2.11 zijn voor de opleidingen van de casussen de gewogen gemiddelde kosten van de totale opleiding exclusief en inclusief de nominaal+ studenten gegeven. Het verschil tussen de gewogen gemiddelde opleidingskosten inclusief en exclusief de nominaal+ studenten is +0,3%.

Tabel 2.11 Gewogen gemiddelde kosten per casus, exclusief en inclusief nominaal+ studenten, uitgedrukt in percentage van nominaal

	Casus 1	Casus 2	Casus 3	Casus 4	Casus 5	gemiddeld
kosten exclusief nominaal+	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
kosten inclusief nominaal+	100,3	100,4	100,3	100,5	100,3	100,3

Bron: Casusstudies

2.6 Baten

Voor studenten die langer dan de nominale periode deelnemen aan het onderwijs ontvangt de instelling geen bekostiging van rijkswege meer. Er zijn voor die periode nog wel inkomsten uit collegegelden. In het kalenderjaar 2011 is het collegegeld €1699 per student (=2/3* collegegeld studiejaar 2010/11+1/3 * collegegeld studiejaar 2011/12).

Doordat er zich maar weinig studenten in de nominaal+ periode bevinden is het effect van het langer studeren op de gewogen gemiddelde baten per opleiding gering. In de volgende tabel zijn voor de opleidingen van de casussen de gewogen gemiddelde baten van de totale opleiding exclusief en inclusief de nominaal+ studenten gegeven. Het verschil tussen de gewogen gemiddelde baten per opleiding inclusief en exclusief de nominaal+ studenten is +0,7%

Tabel 2.12 Gewogen gemiddelde baten van de fulltime bachelorstudie hbo per casus exclusief en inclusief nominaal+ studenten, uitgedrukt in percentage van nominaal

	Casus 1	Casus 2	Casus 3	Casus 4	Casus 5	gemiddeld
baten exclusief nominaal+	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
baten inclusief nominaal+	100,6	101,0	100,6	100,4	100,9	100,7

Bron: Casusstudies

2.7 Verschillen tussen opleidingsclusters en instellingen

In paragrafen 2.5 en 2.6 is voor de vijf onderzochte casussen berekend wat de extra baten en kosten van nominaal+ studenten zijn. Er is een aantal argumenten op basis waarvan het aannemelijk is dat de uitkomsten van de casussen toepasbaar zijn op de gehele sector. Deze argumenten zijn hieronder gegeven.

- De baten/kosten verhouding tussen de informatie die is verkregen van de instelling en de informatie die via DUO is verkregen vertonen grote gelijkenissen. De landelijk be-

schikbare informatie van DUO kan daarom worden benut om de informatie uit de casussen te vertalen naar het landelijke niveau.

- De sectoren waartoe de casussen behoren, representeren samen 84% van de totale populatie ingeschreven fulltime bekostigde bachelorstudenten in 2011. Dit impliceert dat van het grootste deel van de studentenpopulatie enige informatie over nominaal+ studeren via de casussen bekend is.
- De meerkosten van nominaal+ studenten variëren binnen de casussen van minimaal 2,3% tot maximaal 3,3% van de totale opleidingskosten per extra studiejaar. Het gegeven dat de verschillen tussen de casussen niet zo groot zijn, gecombineerd met de variatie aan verschillende opleidingen, is een indicatie dat de verschillen in meerkosten binnen de gehele sector ook beperkt zijn.
- Uit de vergelijking tussen de casussen en vergelijkbare opleidingen binnen de sector blijkt dat de studieduur van de ingeschreven en van de gediplomeerde studenten van de casussen iets gunstiger is dan landelijk. Dit gegeven doet vermoeden dat de extra inspanningen die elders worden verricht om nominaal+ studenten tot een diploma te bewegen waarschijnlijk niet groter zullen zijn dan de inspanningen die in de casussen zichtbaar zijn.

Om deze redenen schalen we in deze paragraaf de uitkomsten op naar opleidingsclusters en het gehele hbo.

Verschillen tussen opleidingsclusters

In Tabel 2.13 is een overzicht gemaakt van de baten en kosten van een volledige bacheloropleiding inclusief en exclusief de nominaal+ studenten. De kosten en baten van nominale studenten zijn daarbij gesteld op 100%. Verondersteld is dat de jaarlijkse meerkosten van 2,8% per extra studiejaar nominaal+ uit de casussen van toepassing zijn op alle opleidingen in het hbo. Dit gemiddelde is gekozen omdat de bandbreedte over alle casussen niet zo groot is (2,3% minimum en 3,3% maximum).

Het verschil tussen de gemiddelde kosten van de opleidingen inclusief en exclusief de nominaal+ studenten is 0,6%. De gewogen gemiddelde meerkosten van nominaal+ studeren zijn in de gehele sector hoger dan bij de casussen omdat het aandeel nominaal+ studenten in de casussen lager is dan in de hele sector gemiddeld. De grootste kosteneffecten van nominaal+ studenten zijn aan te treffen in de sectoren landbouw, techniek, onderwijs en economie. De kleinste kosteneffecten zijn waar te nemen in de sectoren kunst (taal en cultuur), gezondheidszorg en gedrag en maatschappij.

Ook aan de batenzijde zijn er verschillen tussen de opleiding inclusief en exclusief nominaal+ studeren. Het verschil tussen de gemiddelde baten van de opleidingen inclusief en exclusief de nominaal+ studenten is 0,8%. Ook in het geval van de baten is het verschil tussen nominaal en nominaal+ in de sector in zijn geheel groter dan bij de casussen. Het lagere aandeel nominaal+ studenten in de casussen is daar debet aan. De effecten van nominaal+ studeren zijn aan de batenzijde het hoogst bij de clusters met het hoogste aandeel nominaal+ studenten (onderwijs, landbouw en gedrag en maatschappij).

Tabel 2.13 Gewogen gemiddelde baten en kosten van de fulltime opleiding bachelor inclusief en exclusief nominaal+ studenten naar opleidingscluster, uitgaande van 100% kosten en baten voor nominale studenten

	kosten		baten	
	nominaal	incl. nominaal+	nominaal	incl. nominaal+
onderwijs	100	100,6	100	101,0
landbouw en nat omg	100	100,8	100	101,1
techniek	100	100,6	100	100,8
gezondheidszorg	100	100,3	100	100,4
economie	100	100,7	100	101,2
gedrag en mij (soc-agog.)	100	100,4	100	100,7
taal en cultuur (kunst)	100	100,2	100	100,2
totaal	100	100,6	100	100,8

Bron: Panteia raming op basis van DUO bekostigingsgegevens, jaarrekening instellingen en casussen

De extra baten als gevolg van nominaal+ studeren zijn gemiddeld hoger dan de extra kosten. In de sector kunstonderwijs is dit verschil vrijwel afwezig, vanwege de hoge kosten van de kunstenopleidingen. In de sector economie is het verschil tussen extra baten en extra kosten relatief hoog, vanwege het relatief hoge aandeel nominaal+ studenten.

Het bovenstaande overzicht is gebaseerd op de veronderstelde gemiddelde meerkosten van 2,8% per extra studiejaar nominaal+. Als we de berekening anders aanpakken (elke casus als representatief beschouwen voor diens sector, dus niet één gemiddelde voor het hele hbo hanteren), wijken de uitkomsten vrijwel niet af. Het verschil tussen de extra baten en de extra kosten is dan 0,2%, dit wijkt dus nauwelijks af van de 0,3% die we vonden in tabel 2.13.

Verschillen tussen instellingen

Op het niveau van de instelling kunnen de effecten van nominaal+ studeren variëren van 0% tot 1% aan de kostenzijde en aan de batenzijde bevinden deze uitersten zich tussen de 0,1% en 1,7%. In beide gevallen betreft het de hogere baten cq kosten als gevolg van nominaal+. Met uitzondering van de kunstenopleidingen zijn de extra baten in alle gevallen hoger dan de extra kosten.

3 Conclusies

In paragraaf 1.2 staat een drietal onderzoeksvragen centraal, die wij in het navolgende zullen beantwoorden. De vragen gaan over de invloed van studieduur. In dit onderzoek heeft de volledige studieduur inclusief de kosten en baten betrekking op het jaar 2011. Studierendement, studieloopbanen en het doorlopen van een volledige bacheloropleiding zijn alle gesitueerd in het jaar 2011. Zowel de inschrijving, als het behalen van het diploma vindt uitsluitend plaats in 2011.

Het onderzoek is gebaseerd op vijf casestudies. Elke casus bevat één bacheloropleiding. Van deze opleiding is bezien hoe het curriculum is opgebouwd, wat de kosten in 2011 zijn geweest, welke studenten vertraging hebben opgelopen, wat de oorzaak was van deze vertraging en welke inspanningen de instellingen hebben geleverd om vertraagde studenten alsnog een diploma te laten behalen. De casussen hebben betrekking op de sectoren onderwijs, economie, gedrag en maatschappij en techniek.

Vanuit de casussen is geraamd wat de invloed van de studieduur binnen de sectoren en het hbo in zijn geheel is. De vergelijkbaarheid tussen de door de instellingen verstrekte gegevens en de DUO-informatie, de representatie van de casussen op het vlak van studieduur, en ongediplomeerd vertrek, en de geringe verschillen tussen de casussen op het vlak van meerkosten van nominaal+ studenten zijn de belangrijkste argumenten die een opschaling van de vijf casussen naar het gehele hbo (bachelor) mogelijk maken.

Onderzoeksvraag 1B: Welke invloed heeft de studieduur van studenten in het hbo op de ***kosten*** *van de opleiding?*
Om de invloed van kosten te ramen zijn voor iedere casus de kosten van een opleiding die binnen de nominale periode is afgerond vergeleken met de kosten van dezelfde opleiding die in een nominaal+ periode is afgerond.
Gebleken is dat de gemiddelde kosten van de casusopleidingen toenemen wanneer de student langer dan de nominale periode deelneemt aan de studie. De toename van de kosten is afhankelijk van de oorzaken van de ontstane vertraging. Bij sommige studenten is er helemaal geen sprake van een kostentoename omdat de vertraging vrijwel uitsluitend veroorzaakt is door uitstel van deelname aan de studieverplichtingen.
Gemiddeld nemen de kosten van een bachelorstudent elk jaar dat de student langer dan nominaal studeert toe. De integrale kosten van de nominale studie betreffen de gesommeerde kosten van alle opleidingsonderdelen en tentamens die leiden tot het bachelordiploma. Nominaal+ studenten maken daarnaast kosten voor bijv. extra begeleidingsuren.

*Onderzoeksvraag 2B: Welke invloed heeft de studieduur van studenten in het hbo op de **baten** van de opleiding?*

Omdat de studieduur van regulier bekostigde studenten hier centraal staat, zijn uitsluitend inkomsten die te maken hebben met het in stand houden en exploiteren van het bacheloronderwijs gerekend tot de baten. Vanuit het Rijk betreft het de studentgebonden financiering en de onderwijsopslag, en vanuit de student betreft het de collegegelden. Nadat de nominale studieduur is verstreken ontvangt de instelling geen bekostiging meer voor de deelnemer (de inkomsten wegens het behalen van een diploma zijn al inbegrepen in de totale baten van de nominale student).

In de nominaal+ periode nemen de baten voor een bachelorstudent jaarlijks toe met de baten uit *collegegeld*.

Gevolgen van studieduurverkorting

Als gevolg van nominaal+ studeren nemen dus zowel de kosten als de baten toe, op voorwaarde dat de student de studievertraging realiseert binnen de huidige opleiding. Aan de batenzijde is deze toename sterker dan aan de kostenzijde. We zagen dat als gevolg van nominaal+ studeren de gemiddelde kosten 0,3% hoger zijn en de baten 0,7% hoger zijn dan wanneer alle studenten nominaal zouden studeren.

Naast deze financiële gevolgen kunnen er in de toekomst ook negatieve financiële prikkels uitgaan van de prestatiebekostiging wanneer afgesproken doelstellingen op het gebied van rendement en uitval niet worden behaald. Deze financiële prikkels zijn in dit onderzoek buiten beschouwing gelaten.

Wanneer de nominaal+ studenten in de toekomst nominaal zouden studeren, zullen de instellingen de extra inspanningen voor deze groep studenten binnen de nominale studieduur moeten uitvoeren. Dit impliceert een verhoging van de uitvoeringskosten binnen een korter tijdbestek, en een gelijktijdige verlaging van de inkomsten (0,3% hogere lasten en 0,7% lagere baten).

Onderzoeksvraag 3B: Zijn in de antwoorden op 1B en 2B verschillen tussen opleidingenclusters(sectoren) en instellingen waar te nemen?

De gevolgen van nominaal+ studeren voor de opleiding als geheel zijn afhankelijk van:

- De extra kosten per extra studiejaar die de instelling maakt
- De extra baten per extra studiejaar
- Het aandeel nominaal+ studenten binnen de opleiding (hoe kleiner dat aandeel is, hoe geringer het effect voor de totale opleiding)
- Het bekostigingsniveau (hoe hoger het bekostigingsniveau, hoe geringer het aandeel van de extra collegegelden is)

Als we kijken naar de casussen, zien we inderdaad verschillen in de kosten. De meerkosten van nominaal+ studeren zijn voor de casusopleidingen uit de sectoren techniek en economie iets hoger dan voor de casussen uit de sectoren onderwijs en gedrag/maatschappij.
De extra baten zijn voor elke nominaal+ student gelijk; deze bestaan immers uitsluitend uit de collegegelden, maar deze zijn wel een groter aandeel van een laagbekostigde opleiding vergeleken met een hoogbekostigde opleiding.

Als we nu de kosten en baten van de casussen opschalen naar het gehele hbo en daarbinnen de verschillende sectoren (opleidingenclusters) met elkaar vergelijken, doen we de

aanname dat de berekende gemiddelde meerkosten uit de cases tamelijk homogeen verdeeld zijn over het gehele hbo. Dat doen we omdat de bandbreedte in de casussen beperkt is.

De extra baten als gevolg van nominaal+ studeren zijn gemiddeld hoger dan de extra kosten. De verschillen tussen sectoren zijn dan het gevolg van het aandeel nominaal+ studenten: de grootste effecten van nominaal+ studenten zijn aan te treffen in de clusters met het grootste aandeel nominaal+ studenten. Een duidelijke uitschieter naar boven is het cluster economie. De kleinste effecten zijn waar te nemen in de sectoren kunst[1], gezondheidszorg en techniek.

Op het niveau van de instelling kunnen de effecten van nominaal+ studeren variëren van 0% tot 1% aan de kostenzijde en aan de batenzijde bevinden deze uitersten zich tussen de 0,1% en 1,7%. Ook hier zien we dat in vrijwel alle instellingen de extra baten de extra kosten overtreffen. Uitzondering zijn de monosectorale kunstinstellingen.

[1] Een belangrijke verklaring hiervoor zijn de relatief hoge kosten van kunstopleidingen.